Toplum Bilimleri Dergisi – Journal of Social Sciences

ISSN: 1306-7877 e-ISSN: 2147-5644

Yeşilçam Filmlerinde Yemek ve Sofranın Sosyolojik Analizi: Köyden İndim Şehire Örneğinde

Sociological Analysis of Food and Table in Yeşilçam Films: *From the Village to the City* Example

Kübra YILDIZLAR

Öğretim Görevlisi, Avrasya Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi

Trabzon, Türkiye

Lecturer, Avrasya University, Faculty of Health Sciences

Trabzon, Turkey

kubra.ercan@avrasya.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-2102-6862>

Atıf Bilgisi / Reference Information

Yıldızlar, K. (2021). Yeşilçam Filmlerinde Yemek ve Sofranın Sosyolojik Analizi: *Köyden İndim Şehire* Örneğinde, *Journal of Social Sciences*, 31, 41-53

Makale Bilgisi / Article Information

<http://dx.doi.org/10.29238/tbd.2007.54667>

Makale Türü / ArticleTypes: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / The Article Arrival Date: 18.11.2021

Yayınlanma Tarihi / Publication Date: 20 Aralık / December 2021

Yayınlanma Sezonu / Publication Season: Aralık / December 2021

Cilt / Volume: 31

Sayfa / Pages: 41-53

Copyright © Published by Toplum Bilimleri Dergisi – Journal of Social Sciences.

All rights reserved www.toplumbilimleri.com

YEŞİLÇAM FİMLERİNDE YEMEK VE SOFRANIN SOSYOLOJİK ANALİZİ: KÖYDEN İNDİM ŞEHİRE ÖRNEĞİNDE

ÖZ

Toplumsal hayat içerisinde bazı değişim ve dönüşümleri anlamak açısından sinema başvurulacak bir kaynak haline gelmiştir. Türkiye’de sinema tarihinde ise Yeşilçam sineması araştırmalarda kullanılabilecek pek çok arşivi içerisinde barındırmaktadır. Türk toplumunda Yeşilçam filmleri üzerinden yapılacak analizlerin, bugünkü toplumsal yapıdaki mevcut değişimleri anlama ve anlamlandırma noktasında önemli olduğunu belirtmek gerekmektedir. Bu çalışmada da yemek ve sofranın konusu yetmişler Türk sinemasında komedi/güldürü türünde öne çıkan Köyden İndim Şehire adlı Yeşilçam filminden hareketle sosyolojik bağlamda ele alınacaktır. Yemek yemenin toplumsal yönü ve işlevleri film üzerinden değerlendirilecektir. Yemek ve sofranın toplumsal açıdan önemi, yeme-içme kalıplarının davranışsal yansımaları tespit edilip değerlendirilmeye çalışılacaktır. Türk geleneğinde yemeye ilişkin toplumsallık görüntüsü sunan yemek davetinin toplumsal ilişkilerdeki aracı rolü de çalışma açısından önem taşımaktadır. Ayrıca yetmişli yıllardaki hemşehricilik ve güvene dayalı ilişkilerin toplumsal hayattaki yerine de dikkat çekilmektedir. Bu amaçla çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizine yer verilerek içerik analizi yapılacaktır. Yemek ve sofranın Yeşilçam filmindeki tema ve kategorileri bu bağlamda açıklanacaktır.

Anahtar kelimeler: Sosyoloji, Sinema, Yeşilçam, Yemek, Sofra.

SOCIOLOGICAL ANALYSIS OF FOOD AND TABLE IN YEŞİLÇAM FILMS: FROM THE VILLAGE TO THE CITY EXAMPLE

ABSTRACT

Cinema has become a reference resource in order to understand some changes and transformations in social life. In the history of cinema in Turkey, Yeşilçam cinema contains many archives that can be used in research. It should be noted that the analyzes to be made on Yeşilçam films in Turkish society are important in understanding and making sense of the current changes in today's social structure. In this study, the subject of food and tableware will be discussed in a sociological context, based on the Yeşilçam movie called Köyde İndim Şehire, which came to the fore in the comedy / comedy genre in the seventies Turkish cinema. The social aspect and functions of eating will be evaluated through the film. The social importance of food and table, behavioral reflections of eating and drinking patterns will be determined and evaluated. The intermediary role of the dinner invitation, which presents the image of sociability regarding eating in the Turkish tradition, in social relations is also important for the study. In addition, attention is drawn to the place of citizenship and trust-based relations in the seventies in social life. For this purpose, content analysis will be carried out by using document analysis, one of the qualitative research methods. The themes and categories of food and table in Yeşilçam will be explained in this context.

Keywords: Sociology, Cinema, Yeşilçam, Food, Table.

1. Giriş

Günümüzde insanların hayatta kalabilmeleri için sahip oldukları bir takım temel gereksinimleri vardır. Bunlar, insanın doğası gereği doğuştan geldiği ancak ihtiyaç ve motivasyonlar dahilinde dönüştüğü gözlenmektedir (Abulof, 2007: 508). Maslow'un (1943) piramit şeklindeki ihtiyaçlar hiyerarşisinde ilk ve temel ihtiyaç kategorisinde yemek, su, uyku ve nefes almak gibi birtakım fizyolojik ihtiyaçlar yer almaktadır. Temel ihtiyaç karşılandıkça güvenlik, sevgi/ait olma, saygınlık ve kendini gerçekleştirme yönünde güdülenme devam etmektedir. Konu açısından baktığımızda ise yemek yaşamın devamlılığı açısından zorunlu bir gereksinimi oluşturmaktadır.

İnsanın ne yediği, nasıl ve kimlerle yediği toplumdaki hiyerarşi, kimlik, sosyal ilişkiler, kültür vb. yapılar hakkında da bilgi vermektedir. Douglas (1997) yemeği iletişimsel yönüne vurgu yaparken; Elias (2004) batı uygarlığının toplumsallaşmasında sofrası ve sofrası adabının önemine dikkat çekmektedir. Yemek konusu ve yemeğe ilişkin ritüeller toplumsal bir yöne sahiptir. Bireysel bir eylem olarak gerçekleşen yeme; birden fazla kişi ve grupla, toplulukla gerçekleştiği zaman toplumsal bir yöne sahip olmaktadır.

Yemek yemeye ilişkin ritüeller ise toplumdan topluma, kültürden kültüre değişim göstermektedir. Türk toplumunda yer ve zamana bağlı olarak farklı ritüeller bulunmaktadır. Eski gelenek ve görenekleri de yansıtan bu ritüeller geçiş ritüelleri ve dini ritüeller olarak gruplandırılabilir (Üzülmez & Onur, 2021: 1355). Geçiş ritüelleri mevsimsel, zamansal, dönemsel olurken; dini ritüeller bayramlar, şenlikler, özel günlere bağlı olarak değişiklik gösterebilmektedir. Hediyeleşme ise bu ritüellere ilişkin pratiklerden biri olabilmektedir. Yemek yeme eylemi kültüre bağlı ritüellerle gerçekleşebileceği gibi hediyeleşme gibi geleneklerle sosyal bağın sembolü haline gelebilmektedir (Özdemir, 2008: 469). Çalışma da yemek kültürüne ilişkin değerlendirme de bu ritüele değinilecektir.

Yemek yemenin değişik görüntüleri hakkında bilgi sahibi olmak için ise farklı araştırma yöntemleri bulunmaktadır. Bu yöntemlerden birisi de doküman analizidir. Geçmiş yıllardaki yemek yeme edimi hakkında bilgi toplamak için o yıllara geri dönmek mümkün olmadığından doküman analizi ile durum tespiti yapabilmek mümkündür. Bu amaçla; video kayıtları, sinema filmleri, diziler, günlükleri veri toplama aracı kullanabilmek mümkündür. Bu çalışmada da Köyden indim şehire adlı Türk filminden hareketle yemek ve sofraya ilişkin durum tespiti yapılması amaçlanmaktadır.

Filmler, yaşanan gerçek dünyadan çekilen bir resim gibidir (Yıldırım, 2018: 235). Hem geçmişe hem de geleceğe dair bazı olay ve olguların anlaşılması açısından belge niteliğinde bir dokümandır. Bu yönüyle filmleri incelediğimiz zaman geçmiş yaşantı ve olaylar hakkında bilgi sahibi olurken aynı zamanda gelecek hakkındaki düşüncelerin görsellik somutlaştığına şahitlik etmekteyiz. Türk toplumunda ise Yeşilçam filmleri geçmişteki toplumsal olay ve yapı hakkında bilgi edinmek açısından önem taşımaktadır. Geçmiş dönemlere ait aile yapısı, akrabalık, ekonomi, sosyal ilişkiler ve daha fazlasını Yeşilçam filmleri aracılığıyla analiz edebilmek mümkündür. Çalışma da Yeşilçam filmlerinden Köyden İndim Şehire adlı Türk filminden hareketle Türk toplumsal yapısındaki yemek-kültür-sinema üçgeni sosyolojik bağlamda ele alınmaya çalışılacaktır.

2. Kuramsal Çerçeve ve Literatür

Çalışmada yemek ve sofranın iç içe kullanılan iki kavramı oluşturmaktadır. Yemek yemenin, zorunlu karın doyurma ötesinde ekonomik, siyasi, sosyal, iletişimsel pek çok yönü bulunmaktadır (Breadsworth ve Keil, 2011: 21). Sofra ise yemek ile eş anlamlı kullanılan, arapça kökenli sufradan (yolcu yemeğinden) oluşmaktadır.¹ Benzerlik sebebiyle bu iki kavram çalışmada birbirlerinin yerine kullanılmaktadır.

Çalışmada önemli kavramlardan diğeri ise hemşehricilik olmaktadır. Hemşehricilik, şehrin kültürel yapısı ve değerlerine fazlasıyla bağlanma, gönül bağı oluşturma şeklinde açıklanabilir (Alptekin, 2013: 89-90). Aynı coğrafyayı paylaşan insanların sahip oldukları birincil ilişkileri içeren bir kavramdır. Toplumda Cooley'in birincil grup olarak adlandırdığı yapının ilişki örüntüsü; ortak duyguların, samimiyetin olduğu; insan ilişkilerinin uzun sürdüğü, akrabalık ve arkadaşlık gibi sosyal ilişkilerin önemli olduğu bir yapı olarak açıklanmaktadır (Bozkurt, 2018: 158). Hemşehricilik kavramı da birincil ilişkilere benzemektedir. Türk toplum yapısında yerel/bölgesel kimlik ile de ilişkilendirilebileceğimiz bu kavram aidiyet duygusunu da yansıtmaktadır. Bu çalışmada da hemşehricilik kavramı diğer pek çok anlamının yanı sıra yakınlık, güven ve aidiyet bağı oluşturma anlamında ele alınmıştır.

Çalışmadaki kavramlardan bir diğeri ise; kültür şemsiyesi altında bulunan yemek kültürü kavramı olmaktadır. Öncelikli olarak kültür kavramını Taylor; toplumdaki bireyin sahip olduğu inançlar, değerler, ananeler, alışkanlıklar anlamında kullanırken; Kroeber kültürü semboller aracılığıyla sonradan öğrenilen bir kavram olarak açıklamıştır (Kroeber & Kulchohn, 1952/ Akt. Karaca & Gümüş, 2008: 2). Yemek kültürünü de kültür kavramının içeriğine sahip olarak; alışkanlık, inanç, değerler ve gelenekler ile açıklanabilir. Geçmişten günümüze Türk yemek kültüründe paylaşım temelinde misafirlik ve misafire açılan sofranın önemli olmuştur. Sosyal hayat ve insan ilişkilerinin düzenlenmesinde misafirlik yardımlaşma ve dayanışma anlamı taşımaktadır (Toprak, 2019: 78).

Çalışmanın kuramsal çerçevesini yemek sosyolojisi oluşturmaktadır. Yemek sosyolojisi gıda ve beslenme sosyolojileri ile ilişkilendirilebilecek, son dönemlerde sosyolojinin yeni ilgi alanlarından birisini oluşturmaktadır (Akarçay, 2016: 24). Literatürde yemek sosyolojisiyle ilgili yerli ve yabancı kaynaklar tarandığı zaman; bu konuda farklı sosyolojik teorilerle ilişkilendirilebilecek çalışmalar olduğu görülmüştür. Bunlardan M. Douglas'ın (1957) yapısalcı bir yaklaşımla yemek konusunu toplumla ilişkili bağıntılar şeklinde ele aldığını söylemek mümkündür. R. Barthles ise yemeği, iletişime ilişkin işaret, ipucu olarak kullanmaktadır (Barthles, 1979: 170 /Akt. Breadsworth & Keil, 2011). Kişilerarası iletişimi sağlamanın ve sosyalleşmenin çeşitli araçları vardır. Yemek, bu konuda öne çıkan araçlardan birini oluşturmaktadır. Pierre Bourdieu'nun (2014) *habitus* kavramıyla yemek tarzının toplumsal sınıfın eğilimlerini anlama noktasında içselleştirilmiş bir gerçeklik olarak bulunduğu anlaşılmaktadır. Çünkü insanların sosyal sınıflarını anlamak için birtakım göstergeler aranmaktadır. Kişilerin yeme içme mekanları, yeme içmede kullandıkları araç ve gereçler, tercih ettikleri yemek çeşitleri vb. pek çok konu ait olunan sosyal sınıf açısından da bir göstergedir. Aynı zamanda ait olunan sınıfta, bu göstergeler ve davranışlarda belirleyici olmaktadır. Dolayısıyla yemek konusu pek çok yaklaşım içerisinde ele alınabilecek bir konudur. Yeme-içmenin çok yönlü bir boyuta sahip olduğunu gösteren eserlerde sosyolojik okumayla detaylandırılabilir pek çok özellik bulmak mümkündür.

¹<https://www.etimolojiturkce.com/kelime/sofra> Erişim: 08.10.2021

Türkiye’de yemek, kültür ve toplum ilişkisini bir araya getiren Hayati Beşirli (2017: 14) *yemek sosyolojisi* kitabında Türk kültüründe yeme-içme ile ilgili konuları sosyolojik bakış açısıyla ele almıştır. Erhan Akarçay (2016: 24) *beslencenin sosyolojisi* kitabında gıda ve beslenmeden hareketle Eskişehir’de orta sınıfa ait yeme içme kalıplarını araştırdığı eseriyle sosyolojiye katkı sağlamıştır. Mahmut Tezcan (2000) *Türk yemek antropolojisi* kitabında ise Türklerde yeme-içme kalıplarını kültür ile ilişkilendirerek simgesel roller bağlamında ele almıştır.

3. YÖNTEM

Araştırmanın bu bölümünde çalışmanın amacı, önemi, sınırlılıklarına yer verilmiştir. Ayrıca verilerin işlenmesi ve bulguların değerlendirilmesinde kullanılan yöntemler ele alınmıştır.

3.1. Araştırmanın Konusu

Araştırmanın konusunu 1974 yılında çekilen *Köyden İndim Şehire* adlı film oluşturmaktadır. Komedi türünde olan filmin yönetmeni; Ertem Eğilmez, yapımcısı Nahit Ataman, senaristi ise Zeki Alasya’dır. Filmde4 erkek kardeşin define bulup, buldukları defineye devletin el koymasından korkarak bozdurmak için başkente gitmesini ve sonrasında yaşadıklarını konu almaktadır.²Filmde Ankara’ya giden kardeşlerin yemek sahneleri 1970’li yıllarda yemek kültürüne giren hızlı tüketim kalıplarının yansımaları konu açısından incelenmeye çalışılacaktır.

3.2. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada Köyden indim Şehire adlı Türk filmi aracılığıyla gündelik hayat içerisinde hayatta kalabilmek için gerçekleştirilen yemek yeme davranışının ve sofranın toplumsal örüntüleri açıklanmaya çalışılacaktır. Bu amaçla çalışma nitel bir araştırma olarak tasarlanmış olup; Köyden indim şehire adlı Yeşilçam filmi doküman incelemesi yöntemiyle gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Nitel araştırma, olay ve olgulara ilişkin detaylı ve derinlemesine bilgi edinme sürecini kapsamaktadır (Patton, 2018:14). Bu çalışmada da nitel araştırma yöntemi tercih edilerek; konuya ilişkin yorumsamacı temele dayalı detaylı bilgi aktarımı sağlanmaya çalışılmıştır. Nitel çalışmada farklı araştırma desenleri bulunmaktadır. Bu çalışmada nitel araştırma desenlerinden doküman incelemesi kullanılacaktır. Nitel çalışmada doküman incelemesi; ulaşılması zor hatta imkânsız olabilecek olaylara ilişkin veri kaynağı sağlamaktadır (Yıldırım & Şimşek, 2016: 191). Her zaman araştırılmak istenilen konuyla bağlantılı katılımcılara ulaşmak mümkün olmamaktadır. Bu tür durumlarda doküman incelemesi araştırmacının konusunu zenginleştirmesi açısından başvurulacak bir kaynak olarak düşünülebilir.

3.3. Araştırmanın Önemi

Yemek konusunun sosyoloji ve sinema bağlantısı kurularak ele alındığı bu çalışmanın yemek sosyolojisine katkısı önemsenmektedir. Ayrıca Yeşilçam filmlerinin incelenmesi dönemsel farklılıkların ve toplumsal değişimlerin anlaşılması açısından aydınlatıcı olmaktadır. Çalışmada yemek ve sofradan ortaya çıkacak temalar aslında köyden indim şehire adlı filmin olduğu yıllardaki aile, sosyal ilişkiler, akrabalık vb. konuların paylaşım ve kültür temelinde nasıl şekillendiğini ve toplumsal değişimi anlama noktasında önemlidir.

²<https://www.tsa.org.tr/tr/film/filmgoster/3962/koyden-indim-sehire>

3.4. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırmada nitel araştırma türlerinden doküman incelemesi kullanılmaktadır. Doküman incelemesi zaman, ulaşılabilirlik, tekrarlanabilirlik açısından avantajlar sağlarken; dökümanlardaki eksiklikler, kayıplar, yanlış örneklem seçimi gibi birtakım sınırlılıklara da sahiptir (Yıldırım & Şimşek, 2016: 193). Bu araştırmada yüz yüze görüşme tekniği olmaksızın filmler aracılığıyla yapılmasının ortaya çıkardığı sınırlılıklar vardır. Konuya ilişkin bilgiler filmde sağlanmaktadır. Ancak araştırma da görsel dokümanlar da kullanılarak geçerliliği artırılmaya çalışılmıştır. Araştırmaya ilişkin diğer bir sınırlılık ise; tüm Yeşilçam filmlerini incelemek çok fazla zaman ve yoğun bir araştırma sürecini gerektirmesi; ayrıca arşiv kayıtlarında yer alan tüm Yeşilçam filmlerini ulaşmanın zorluğu nedeniyle bu çalışma köyden indim şehire adlı filmin derinlemesine incelemesinden oluşmaktadır.

4. Bulgular ve Yorum

Köyden indim şehire adlı Türk filmi içerisinde 1970'li yıllardaki pek çok toplumsal değişime dair örüntüler barındırmaktadır. Ertem Eğilmez yönetmenliğindeki filmde (1974) yemek ve sofraya ilişkin kısımlar yemek kültüründe var olan değişimi gözler önüne sermektedir.

Filmin başlangıcında kardeşler köylerinde tarlada çalışırken altın dolu küp bulurlar. Devletin el koymasından korktukları için altınları alıp bozdurup paraya çevirmek adına şehire giderler. Bu süreçte kardeşler birbirlerine bile güvenmezler ve oldukça dikkatli davranmaya çalışırlar. Yolcu treninde kendilerini zengin olarak konumlandırmaya başladıkları için diğer vagonlara göre daha rahat olan kısımdan bilet alırlar. Lüks mevki olarak adlandırdıkları bu kısımda oturma şekilleri bile değişir. Bacak bacak üstüne atarak yolculuklarına devam ederler. Ankara'ya ulaştıklarında tanıdık bir kuyumcu olan Ali Rıza Emmi dedikleri kuyumcuyu aramaya başlarlar. Köydeki samimi ilişkilerden hareketle şehirde herkesin Ali Rıza Emmiyi tanıyabileceğini düşünerek önlerine çıkan vatandaşa kuyumcu Ali Rıza Emmiyi sormaktadırlar. Altınları sadece çok güvendikleri ve hemşehrilerine bozdurmak istemektedirler. Sosyolojide F. Tönnies'in (2001) cemaat dediği (Gemeinschaft) toplum yapısından gelen kardeşlerin, hemşehricilik bilinci biz duygusuna sahip olduklarının da bir göstergesi gibidir. Çünkü Tönnies cemaatlerde var olan sıcak, içli dışlı ilişkilerin birliktelik duygusunu arttırdığını vurgulamaktadır (İçli, 2015: 45).

4.1. Filmin Karakterlerinin Analizleri

Şekil-1. Filmin ana karakterlerinin analizi

Filmde dört kardeş; Himmet, Hayret, Saffet ve Gayret'in tarlada çalışırken buldukları bir testi dolusu altını bozdurmak amaçlı köylerinden ayrılıp şehire gitmelerini orda ise güvendikleri hemşehrileri Ali Rıza Emmiyi bulmaları ile devam eden komedi türünde yapılmış izlerken eğlendiren bunun yanında sosyolojik açıdan ele alınıp düşündürülen bir yapıttır. Filmleri konu, tür, yazar, tema, vb. pek çok kategoride bilimsel açıdan ele alıp çözümlemek mümkündür (Akbulut, 2011: 7). Bu çalışmada filmdeki yemek sofraları ele alınıp filmin ana karakterleri ile ilişkilendirilmiştir.

4.2. 'Ekmek parası'

Türk kültüründe ekmek kutsallaştırılmış bir nimettir. Ekmek üzerine yeminler edilmekte, yerde olan ekmek parçaları yüksek bir yere koyulmaktadır (Beşirli, 2010: 164). Türk kültüründe önemli bir deyim olan 'ekmek-tuz hakkı' da yine bu konuda ekmeğin kutsallığını göstermektedir. Aynı zamanda minnettarlık ve dostluk konusunda da verilen söz anlamında da kullanıldığı görülmektedir (Samsakçı, 2007:191). Filme baktığımızda Altın bozdurmak için aradıkları kuyumcuyu bulamayan ve çok acıkan kardeşler çareyi ekmek parası kazanmak için iş aramakta bulmaktadır. Himmet bu konuda filmde;

"bari bir işe girelim üç beş kuruş ekmek parası kazanalım" derken işe girdikten sonra 'açlık' vurgusunu;

"Çalış oğlum, niye işe girdik? Üç beş kuruş alalım da karnımız doysun"

Şeklinde Gayret'e verdiği cevapla göstermektedir. Günlük kazı işinde çalışan kardeşlerin alacakları paraya yönelik beklentileri karın doyurmak üzerine olmaktadır. Maslow'un (1943) ihtiyaçlar hiyerarşisindeki en temel ihtiyaç olan karın doyurma üzerine bir eylem gerçekleşmektedir. Filmde çalıştıkları işin parasını alan kardeşler karın doyurmak için hemen bir lokantaya gitmektedirler. Burada Himmet ustaya ne yemekler olduğunu sorar; usta ise geleneksel Türk mutfağını simgeleyen, tas kebabı, haşlama, karnıyarık, mücver gibi yemekler olduğu sıralar ve karınlarını doyururlar.

4.3. Yemek Daveti

Tezcan (2000: 15) yemeğin ve yemek davetinin, toplumsal açıdan grup dayanışmasını artırıcı bir role sahip olduğunu vurgulamaktadır. Türk toplumunda yemek davetlerini misafirperverliğinde bir göstergesi olarak görebilmek mümkündür. Filmde de altını bozdurmak için gittikleri kuyumcu Ali Rıza Akçakayalı'nın, dört kardeşin ellerindeki çuvalda altın olduğunu öğrenmesi üzerine onları evinde ağırlamak ve bu şekilde bir bağ kurmak istemektedir. Bu sebeple önce dört kardeşi evinde yemeğe davet etmektedir. (Resim-1) Yemek daveti ev sahibi kişinin cömertliğini, çeşit ve miktar itibarıyla ortaya çıkaran bir yöne sahiptir (Beşirli, 2017: 71). Davet aracılığıyla insanlar yemek sofrası etrafında bir araya gelmekte ve paylaşımları artmaktadır. Türk toplumunda çeşitli zamanlarda davet yemekleri verilebilmektedir. Kutlama, özel gün, dini günler ve haftalar, yeni doğan, cenaze, bayram vb. pek çok toplumsal olay yemek davet nedeni olabilmektedir. Davete katılan kişi (ler) ise davete eli boş gitmemek için çeşitli hediyeler almayı tercih edebilmektedir.

Resim-1: https://www.youtube.com/watch?v=yM2r8H8A_P0 Erişim Tarihi: 18.10.2021

Yemek daveti için misafir olarak giden kardeşler minnettarlık göstergesi olarak *hediyeleşmeyi* kullanmaktadır. Hediyeleşme ya da armağan toplumsal etkileşim ve iletişimi artıran, karşılıklı ilişkiyi geliştiren bir özelliğe sahiptir (Demez, 2011: 88). Filmde çuvaldarında altın olduğunun öğrenilmesini istemeyen kardeşler ise yine çuvalda Kayseri'nin geleneksel lezzetlerinden pastırmayı getirirler. Ev sahibine takdim ederler. Burada kurulan sofranın amacı filmde anlaşıldığı gibi çıkar amaçlı samimiyet ve dayanışmanın artırılmasına yönelik olmaktadır.

Daha sonra ikinci bir yemek daveti ise köydeki eşlerinde katılım gösterdiği hem bir tanışma hem kaynaşma sofrası olmaktadır (Resim-2)

47

Resim-2: <https://www.dailymotion.com/video/x3n7yzy> Erişim Tarihi: 18.10.2021

Yukarıdaki görselde anlaşıldığı üzere yemek masasında sofranın en başına Ali Rıza Bey, diğer ucuna eşi ev sahibi konumuyla oturmaktadır. Masanın diğer etrafında yemek davetine katılan kardeşler ve eşleri oturmaktadır. Filmde önce çorbalar hafif çıkartılan bir ses ile içilmektedir. O esnada sofrada sohbet edilmeye başlanmaktadır. Yemeğin; aile iletişim ve etkileşimini artırması, önemli konuların konuşulduğu bu sofrada da gözlenmektedir (Beşirli, 2010: 168).

Köyden indim şehire filminde üçüncü yemek sofrası Ali Rıza Bey'in evinde kalmaları sebebiyle sabah yapılan kahvaltı sofrası olmaktadır (Resim-3) Kahvaltı temel/ana öğün kategorisindedir. Türk toplumunda eve gelen misafir aç gönderilmez. Burda da

hemşehricilik bağına inanan ve kırsal bölgede yaşayan kardeşlerin biraraya gelerek sığındıkları isim Ali Rıza Bey olmaktadır.

Resim-3: https://www.youtube.com/watch?v=yM2r8H8A_P0 Erişim Tarihi: 18.10.2021

Film incelendiği zaman burada önemli kararların alındığı bir yemek gerçekleşmektedir. Buradaki sofranın fonksiyonu; yeni bir eve taşınmak kararıdır. Yani masada alınan önemli bir karar vardır. Aynı masa etrafında yemek yemenin paylaşımı arttırdığı gözlenmektedir. Aile, akraba ve tanıdıklar ile birlikte yemek yeme toplumsallaşmanın ve kültür üretiminin de bir anahtarıdır (Akarçay, 2016: 123). Filmde 'hemşehricilik' olgusu verilen bir yemekle pekiştirilmekte ve yemekte konu hakkında konuşulmaktadır.

Resim-4: https://www.youtube.com/watch?v=yM2r8H8A_P0 Erişim Tarihi: 18.10.2021

Günlük öğün örüntülerinden bir tanesi ise kahvaltılardır (Resim-4). Filmde kahvaltı sofrasında biraraya gelen ev sahibi konumundaki Ali Rıza Bey eşi ve baldızı misafirleri gelmeden sohbet ettikleri görülmektedir. Yemek konusunu beslenmenin dışında farklı amaçlara sahip olduğu söylenebilir (Breadsworth & Keil, 2011). Filmde de yemek yemenin ve sofranın beslenme dışında sahip olduğu anlamlardan bahsedilmeye çalışılmıştır.

Çalışmada ortaya çıkan kod ve kategoriler ise Şekil-2'de gösterilmektedir.

Şekil-2. Yemek/Sofranın Kodlanması

Yemek/sofra konusu filmde davet ve söylem olarak 2 ayrı kategoride kodlanmıştır. Buna göre Davet amaçlı sofranın tanışma, kararların alındığı, hediyeleşmenin gerçekleştiği bir işleve sahip olmuştur. Söylem anlamında yemek ile ilgili geçen bahis 'ekmek parası' deyimini üzene tespit edilmiştir. Dönemsel açıdan filmde yemek konusu; fizyolojik açlık anlamında,

Gayret'in "*hiç dermanım kalmamış açlıktan yorgunluktan*"

İfadesinden anlaşılmaktadır. Filmde yemeğin birincil işlevinin (karın doyurmanın) yanında görsellerden anlaşılabileceği gibi ikincil işlevlerde; tanışmanın, hediyeleşmenin ve karar almanın bir aracı haline geldiğini söylemek mümkündür.

49

4.4. Sokak Yiyecekleri

Filmde yemek konusunda dikkat çeken başka bir detay ise sokak yiyecekleri olmaktadır. Sokak yiyecekleri, herkese açık olan kamusal alanlarda satılan ve hızlı bir şekilde tüketim olanağına sahip olan yiyecek ve içeceklerdir (Dönmez Polat & Gezen, 2017: 119). Köyden indim şehire filminde 1970'li yıllara ait sokak yiyeceklerine dair sahnelerde yer almaktadır. Döner, simit, lahmacun ve tavuk çevirme filmdeki sahnelerde ortaya çıkan sokak yiyecekleridir.

Resim-5: https://www.youtube.com/watch?v=yM2r8H8A_P0 Erişim Tarihi: 18.10.2021

Sokak yiyecekleri Türk yeme içme kültüründe lokanta ve restoranların olmadığı dönemlerde ortaya çıkıp günümüze kadar tüketilen bir kategoriye oluşturmaktadır (Altunbağ & Yılmaz, 2019: 438). Bunlar içerisinde lahmacunun sepette sokakta satılması, simitin ayaküstü alınıp tüketilebilmesi yetmiş yıllarda da ayaküstü atıştırma kültürünün var olduğunu göstermektedir. Lahmacunun günümüzde ağırlıklı olarak fırın ve restoranlarda üretim ve satışı gerçekleşmektedir. Köyden indim şehire filminde ayaküstü yiyecek olarak sepette satılan lahmacun artık yeme-içme mekanlarında tüketilmektedir.

Hemen her otobüs durağında karşımıza çıkan simitçi ve gün boyu kulağımıza yerleşen 'taze simit' sesleniş geçmiştiren günümüze devam eden yemek kültürünün bir parçası haline gelmiştir (Uhri, 2011: 372). Simit, kentlerdeki hızlıca yenebilen (ayaküstü) yemek kültürünün de bir parçasını oluşturmaktadır.

Resim-6: https://www.youtube.com/watch?v=yM2r8H8A_P0 Erişim Tarihi: 18.10.2021

Simit, Türk toplumunda ayaküstü alınıp tüketilebilen ekonomik yiyeceklerden birini oluşturmaktadır. (Resim-6) Simit, aynı zamanda "Türk simidi" şeklinde Türk mutfağına ait olup, uluslararası kaynağa "Turkish bagel" şeklinde geçen bir adlandırmayla gastronomi kimliğine sahip olmuştur (Özbay, 2020: 672). Bu sebeple simit ya da simiti satan kişi olarak simitçi Türk televizyon dizi ve filmlerinde sıkça karşımıza çıkabilmektedir.

SONUÇ

Bu çalışma Türk filmi aracılığıyla araştırılan ve içerik analizi yapılan nitel araştırma yöntemine dayanan bir çalışmadır. Çalışma, seçilen bir film üzerinden dönemsel yemek ve sofranın temasının araştırılmasına dayanmaktadır. Bu yönüyle literatürde yemek sosyolojisi alanına katkı sağlayabilecek özgün bir niteliğe sahiptir.

Köyden indim şehire filmi hem konusu hem oyuncularıyla akıllarda kalan bir Türk filmidir. Filmde farklı temalar üzerinden araştırma yapabilmek mümkündür. Bu çalışmada yemek teması esas alınmıştır. Bu bağlamda 1970'li yılların yeme içme kültürünü yansıtan filmde, toplumsal çıkarımlar yapılabilecek daha pek çok bilgi sağlamak mümkündür. Sinema, sosyoloji ve yemek konusunu birleştiren bu çalışmanın alan ile ilgili yapılacak başka çalışmalara hem yöntem hem de konu itibarıyla katkı sağlaması amaçlanan

hedeflerdendir. Türk toplum yapısının yetmişli yıllardaki görünümüne kır-kent dahilinde bakabilmek açısından karşılaştırmaya fırsat veren filmde Anadolu kültürüne ilişkin de çıkarımlar yapmak mümkündür. Anadolu kültüründe köyde olan insanların şehirli diye duydukları hemşehrilerine sığınmaları güven ve dayanışmanın varlığını göstermektedir. Filmde, gastronomik açıdan Türk mutfağının tanıtıldığı sahnelerde bulunmaktadır. Türk sokak lezzetlerinden lahmacunun yetmişli yıllarda sepette satılıp tüketildiği, simitin o dönemlerde de ayaküstü atıştırılmalık bir yiyecek olarak tüketildiği görülmektedir. Ayrıca kebab çeşitleri, döner, tavuk çevirme sahneleri de Türk mutfağının zenginliğini yansıtmaktadır.

Çalışmada yemek yemenin temel amacı olan karın doyurmanın 1970'li yıllarda hala birincil amaç konumunda olduğunu görmekteyiz. Bu amacın ekonomik gelir seviyesine bağlı olarak değişebileceğini de söylemekte fayda var. Bunun dışında hemşehricilik, misafirlik, misafirperverlik konularına dair de izlenimler oluşturan filmde yemek diğer konular arasında ikincil konumda bir işleve sahip olmuştur. Bu işlevleri ise, tanışmak, konuşmak, karar almak, hediyeleşmek şeklinde olmaktadır. Yemek topluca tanışmanın gerçekleşmesi amaçlı yendiği gibi, karar almak amaçlı ya da konuşmak amaçlı da yenmektedir. Yemek davet amaçlı gerçekleşince karşımıza çıkan diğer bir gelenek hediyeleşme olmaktadır. Ev sahibine boş gitmek istemeyen film karakterlerinin Kayseri'ye özgü yiyecek olan pastırmayı hediye olarak götürmesi bölgesel/yerel kültürü de yansıtmaktadır. Yemek dediğimiz zaman Türk toplumunda kutsal görülen ekmeğinde özel bir yeri vardır. Filmde de ekmek parası kazanmak söylemi; günlük karın doyurma ihtiyacını karşılayabilmek amaçlı kanaatkâr bir söylemi ifade etmektedir. Filmde dört kardeşin ellerinde bulunan altınlardan faydalanmak isteyen kuyumcunun iletişim kurmak için seçtiği yöntemlerden belirgin olanı yemek vermektedir. Samimiyet ve yakınlık oluşturmak adına yemek, kahvaltı veren kuyumcu Türk toplumundaki sosyal ilişki ve bağın kurulması açısından önemli ipuçlarından biri olan paylaşımı 'yemek' aracılığıyla sağlamış olmaktadır.

KAYNAKÇA

- ABULOF, U. (2017). Introduction: Why we need Maslow in the twenty-first century. *Society*, 54(6), 508-509. <https://doi.org/10.1007/s12115-017-0198-6>
- AKARÇAY, E. (2016). *Beslencenin Sosyolojisi*, Phoenix Yayınevi.
- AKBULUT, H. (2011). Film Çözümlemeleri, İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi yayınları.
- ALPTEKİN, D. D. M. Y. (2013). Sosyolojide Coğrafyacı yaklaşım ve Trabzon'da Toplumsal Karakterin Ekolojik Yorumu. *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 15 (15), 77-98.
- ALTUNBAÇ, E., & YILMAZ, H. Sokak Satıcılarına Göre Sokak Lezzetleri. *Anadolu Üniversitesi Kongresi*, 20. Ulusal Turizm Kongresi 437-449.
- BARTHESE, R. (1979). Göstergebilim İlkeleri, (çev. Mehmet-Sema Rifat) Ankara: Kültür Bakanlığı.
- BEŞİRLİ, Hayati (2010). Yemek, Kültür ve Kimlik, *Milli Folklor Dergisi*, 22 (87), 159-169.
- BEŞİRLİ, Hayati. (2017). *Yemek Sosyolojisi: Mutfağa ve Yiyeceğe Sosyolojik Bir Bakış*. Phoenix Yayınevi.
- BOURDİEU, Pierre. (2014). Ayrım: Beğeni Yargısının Toplumsal Eleştirisi, Heretik Yayın, Ankara.
- BOZKURT, V. (2018). Değişen Dünyada Sosyoloji, 14. Baskı, Ekin Yayınları.
- BREADSWORTH Alan. & KEIL Teresa (2011). *Yemek Sosyolojisi: Yemek ve Toplum Çalışmasına Bir Davet*. (Çev. Abdülbaki Dede), Phoenix Yayınları.
- DEMEZ, G. (2011). Armağanın değişen sosyo-kültürel anlamları: Tüketim toplumu bağlamında bir hediyeleşme örneği olarak çiçek gönderme. *Mediterranean Journal of Humanities*, 1(2), 87-103.
- DOUGLAS, M. (1997). Deciphering a meal (Vol. 2007, pp. 36-54). New York: Routledge.
- DÖNMEZ POLAT, D., & GEZEN, A. (2017). Gastronomide sokak yiyecekleri ve satıcıları: Teorik bir çalışma. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 5(Special Issue 2), 117-124.
- ELİAS, N. (2004). Uygarlık Süreci 1-2, İletişim Yayınları, İstanbul.
- EĞİLMEZ E. (1974). "Köyden İndim Şehire", <https://www.imdb.com/title/tt0252619/>
- İÇLİ, Gönül (2015). Sosyolojiye Giriş, 7.Baskı, Anı Yayıncılık.
- KROEBER & KULCHOHN (1952) Culture: A Critical Review of Concepts and Definitions (Akt. KARACA, Ş. & GÜMÜŞ. N. (2008). Kültür ve Tüketim, Gazi Kitabevi, Ankara.)
- MASLOW, A.H. (1943). "A theory of humanmotivation". *PsychologicalReview*, 50:4 - 370-96. MCDERMİD, C. D. (1960). "How moneymotivates men". *Business Horizons*, 3:4 93-100.
- ÖZBAY, G. (2020). Ulusal ve Uluslararası Platformda Gastronomik Kimlik Unsuru Olarak Simit (Simit as. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies* , 8 (1), 670-683.
- ÖZDEMİR N. (2008). Türk Hediyeleşme Geleneği ve Medya. *Journal of International Social Research*, 1(4).

- PATTON QUINN, M. (2018). Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri, (Çev. Mesut Bütün- Selçuk Beşir Demir) Pegem Akademi, 3. Baskı, Ankara.
- SAMSAKÇI, M. (2007). Türk Kültür ve Edebiyatında Tuz ve Tuz Ekmek Hakkı. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, 36(36), 181-199.
- TEZCAN, Mahmut. (2000). Türk Yemek Antropolojisi, Kültür Bakanlığı Yayınları.
- TONNIES, Ferdinand (2001): Community and Civil Society. Edited by Jose Harris. Translated by Jose Harris and Margaret Hollis. Cambridge University Press.
- TOPRAK, A. (2019). Türk kültüründe misafirperverlik ve sofra açmak/sofra çekmek (Samsun örneği). Mecmua, (7), 74-81.
- UHRI, Ahmet (2011). Boğaz Derdi, 1.Basım, İstanbul, Ege Yayınları.
- ÜZÜLMEZ, M., & ONUR, M. (2021). Osmaniye Mutfak Kültüründe Yer Alan Yemek Ritüelleri Üzerine Bir Araştırma. Türk Turizm Araştırmaları Dergisi, 5(2), 1349-1368.
- YILDIRIM A. ve ŞİMŞEK H. (2016). Nitel Araştırma Yöntemleri, 10. Baskı, Seçkin Yayıncılık.
- YILDIRIM, E. (2018). Toplumsal Yapının Aynası Olarak Sinema: Söylem ve Eleştirel Söylem Analiz Yöntemlerine Göre Ayla Filminin Çözümlemesi. İnönü Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (İNİF E-Dergi), 3 (1), 234-243.

**

Etimolojitürkçe.com adresinden <https://www.etimolojiturkce.com/kelime/sofra> erişildi.
Erişim Tarihi: 08.10.2021

53

Türk Sinema Araştırmaları (2017, 18 Mart).

<https://www.tsa.org.tr/tr/film/filmgoster/3962/koyden-indim-sehire> Erişim Tarihi:
08.10.2021

Köyden İndim Şehire filmi adresinden

https://www.youtube.com/watch?v=yM2r8H8A_P0 erişildi. Erişim Tarihi: 18.10.2021

Köyden İndim Şehire filmi <https://www.dailymotion.com/video/x3n7yzy> adresinden
erişildi. Erişim Tarihi:18.10.2021